

## RÉGI DOLGAINKRÓL (XII.)

### HERCEG JÁNOS

A 48-as függetlenségi párt mindenekelőtt hazafias célokért küzdött. Zombori orgánuma cikkeinek nagy részét ebben a szellemben írta, Bécs-ellenességét, a honi ipar pártolását előmozdító mozgalomban is kifejezésre juttatva. A *Bácsmezei Függetlenség*nek úgyszólván egyetlen száma sem volt, amelyben a Tulipán Szövetséget vagy a Sorompó Egyletet propagáló cikk meg ne jelent volna. Ezeket az egyesületeket a megye egész területén szervezték, mégpedig tekintélyi alapon, minthogy hivatali előjárókat és a gazdasági életben kimagasló szerepet játszó személyiségeket nyertek meg céljaiknak, faluhelyen a plébánost, a jegyzőt, a tanítói kart, névsorukat az újság hasábjain közölve, úgyhogy az egyszerű polgárok mintegy a jó példát követve léptek a tagok sorába.

A Tulipán Szövetség a magyarországi ipar pártolására buzdított, míg a Sorompó Egylet a külföldről behozott cikkek vámjának emelését s a kivitt magyar áru kedvezőbb szállítási feltételeinek előmozdítását szorgalmazta.

Ugyanakkor a munkásvédelem is helyet kapott a lap hasábjain. De egészen furcsa és sajtószerű módon. Mintha a szocialista párt fellépése az 1906-ban megtartott választásokon, ahol a munkáspárt megjelenése inkább szimbolikus volt, minthogy csak elenyésző számú szavazatot kapott, mégis megijesztette volna az uralkodó osztályt. Többé nem írtak a szocialista népgyűlésekről, egyáltalán kerülték még a látszatát is, hogy kormányellenességükben bármilyen kapcsolatot tartanak fenn a szocialistákkal. Elég volt, hogy az országos választásokon a szocialisták is fellépjenek, s a függetlenségi 48-asok egyszerre megértették, ami különben addig is világos volt, hogy a munkások osztályalappon állnak, ennél fogva ellenzékiességük merőben más természetű, és semmi közik a burzsoá érdekeket képviselő függetlenségi pártokhoz.

Ellenben csatlakoztak a kormány által létrehozott munkásvédelmi akciókhoz. Mindenekelőtt a szocialista párt munkásbiztosítási mozgalmával próbáltak versenyre kelni, s betegsegélyező és rokkantvédelmi egyesületeket szerveztek, nem a munkások jogos igényét hangoztatva, hanem jótékonyági alapon.

Ezekben az egyesületekben, amelyek egyébként nagyon hamar felbomlottak, csaknem ugyanazok a személyek jutottak szerephez, mint az említett Tulipán Szövetségben, illetve Sorompó Egyletben. De hát nem is lehetett volna másként, hiszen a kormánypárt és a 48-as ellenzék között nem voltak sem világnézeti, sem érdekellentétek. S a helyi notabilitások – ha nem túl fellengzős a szó – olyan kevesen voltak egy-egy faluban, s oly függő helyzetben – főként a tanítóság –, hogy minden szociális és jótékonyági akcióban őket szerepeltették, élükön a pappal.

Valóságos divat lett például a munkáskitüntetés. Nem múlt el hét, hogy az újság ne írt volna egy-egy ünnepségről, Csonoplyán, Kerényen, Moravicán és mástutt, ahol a negyven évet egy helyben szolgált munkást a plébános, a főszolgabíró és más megyei és helyi előkelőségek jelenlétében száz korona jutalomban részesítették. Eközben a plébános szívéhez szóló szónoklatot tartott hűségéről, emberi tisztességéről, munkásbecsületről, nyomatékosan hangsúlyozva a közmondást, hogy a „munka nemesít”. A földművelődés-ügyi minisztérium kiküldöttje a miniszter köszönetét és személyes jókívánságait tolmácsolta, majd utána bankett volt, ahol a meghatott öreg munkás is leülhetett az urak közé.

Ipari munkások kitüntetésére nemigen került sor, lévén az ipar hetven év előtt igen fejletlen ebben a búzatermő Kánaánban, úgyhogy a Tulipán mozgalom honi ipart pártoló ügyködése szinte illuzórikus volt.

Ezek a százkoronás kitüntetések jelentették egyben a nyugdíjat is, mert negyvenévi szolgálat után már nemigen volt való semmire a mezőgazdasági béres vagy cseléd. Mehetett kegyelemkenyérre a gyerekeihez, ha még csak egy házikót se tudott magának összekaparni, vagy pedig a szegényházba, amely minden nagyobb faluban, illetve járási székhelyen befogadta az elaggott, magáról gondoskodni már nem tudó munkásembereket és szegényeket. S mint-hogy ezekért a községük fizetett csekély járulékot, már amennyit „szegénygondozás” címén megszavaztak az előljárók, ellátásuk is szegényes volt.

A reformernek tekintett Darányi Ignác hosszú lejáratú hitelt is szerzett a magyar banktőkéttől munkáslakások építésére. Így jött létre az újvidéki Darányi-telep magja, így épült 1909 nyarán négy százhatvan zentai munkásház, és a következő évben szám szerint meg nem állapítható zombori munkásházak sora a Sziváci út végének bal oldalán. Persze, nem ingyen kapták a munkások a szoba-konyhás házakat, hanem évi hatvan korona hayi egyenlő összegű törlesztésre. S ehhez még az ellenzéknek is tapsolnia kellett!

\*

A díszmagyar, amelyben Dunderski Gedeon állt a festő elé, nem jelentett behódolást, vagy pláne árulást. Az úri osztály öltözéke volt a régi Magyarországon. Sava Tekelijától kezdve a zombori Nikola Mihajlović főispánig ebben parádézta a szerb urak, akárcsak a magyarok is. De hát a szerb urak részvétele a magyar közéletben Mátyás királyig nyúlik vissza, akinek az udvara tele

volt szerb tanácsadókkal, pedig Čarnojević pátriárka csak kétszáz évvel később hozta be azt a negyven ezer szerb családot, amellyel a török uralom megszűnése után, átmeneti menedéket keresve, benépesítette az ország déli részét. De Mátyás király atyja, Hunyadi János ugyancsak szerb–román eredetű volt, akit, miután Szebennél legyőzte a törököket, Janko Sibinjanin néven tart nyilván a szerb történelem. A hősi énekek, a vak hegedűsök, a guszlások századokon át dicsőítették vagy siratták a két nép közös hőrszait, akik Délkelet-Európában együtt harcoltak hazájukon kívül a nyugati világot is fenyegető iszlám hódítással szemben.

De hát abban az időben még nem alakultak ki nemzeti államok, s a nacionalizmus ugyancsak ismeretlen fogalom volt. A közös érdek nyelv- és valláskülönbség nélkül kapcsolta össze az országokat és népeket. Az uralkodók érdekeinek megfelelően kötöttek házasságot, s így történt, hogy Vak Béla Uroš lányát vette feleségül, s Szerbia leghatalmasabb királya, a magát cárnak nevező Dušan, anyai részről magyar volt. Így fonódtak össze hatalmi és érzelmi szálak magyarok és szerbek között egészen Mihajlo fejedelemig, aki Hunyadi Júlia grófnőt vette feleségül, de házasságuk nem volt boldog, s a két ország érdekei a nagyhatalmak befolyása következtében ugyancsak megváltoztak.

Mindez már réges-rég történelmi közhely. De a hősi legendák egy Dóczy Péterről, mondjuk, akiről sokáig szólt a szerb népi ének, mondván: Vino pije Dojčin Petar varadinski ban, a Svilojevičekéről, illetve Szilágyiakról szólók átnyúltak a következő századokba, és a magyarok körében is a hősiesség példaképeivé tették meg az együtt harcoló hősokeket.

Még a polgáriasodó Magyarország nemzeti államában is úgy tekintettek a szerbekre, mint lovagias, hős népre, s ez a szemlélet nem kevés romantikával érvényes maradt az ország déli részén időközben külön politikát követő s az önállóság álmát melengető szerb urakra nézve is. Akik pedig megmaradtak a magyar állam kötelékében az első világháború után, s elmagyarosodtak, csupán a hitüket tartván meg, tovább élvezték a származásukból eredő legendás lovagiasság hírét. Még a Horthy-hadsereg is tele volt szerb főtisztekkal, s így történt, hogy vitéz Bakay Szilárd – Kosta Bakić – hadteste az utolsó fasiszta hadsereg maradványa volt, míg azt megelőzően Sztójay Döme, a hadseregből diplomáciai szolgálatba lépett – Dimitrije Stojaković – berlini nagykövetből magyar miniszterelnök lett, s a „visszatért Délvidék” katonai parancsnoka Novakovics Béla – Vojislav Novaković. 1918-ban pedig Bács-Bodrog vármege utolsó alispánja Dušan Sabovljević névvel ment el és Szabófia Lehelként már mint örökös felsőházi tag tért vissza 1941-ben.

Regényekben és színdarabokban kapott helyet a két népnek ez a romantikus kapcsolata, Réti Ödön gyönyörű szerelmi regényében, a *Zorkában*, Hunyady Sándor drámájában, a *Feketeszárú cseresznyében*, amelyet nemzetiségi különbség nélkül végigsírt a közönség. Nemcsak itt. A revíziós politikát folytató Magyarországon is. Isten tudja, mit sirattak ebben a nem éppen magas művészi színvonalon tartott drámában. Talán nemcsak azt, hogy a szép szerb

asszony és a magyar szolgabíró nem lehetett egymásé, mert abba vagyon és vallás is beleszólt. Tudat alatt talán az is meghatotta a nézőket, hogy vallás és nemzetiségi akadály áthatolhatatlan fal lehetett a történelmi változások során. S az ilyen változásokat épp a szerelmes szívek sýnylik meg.

Nem szabad azonban elhallgatni, hogy ez a romantika a középosztályban jutott kifejezésre. Nem mintha szerbek és magyarok alsóbb rétegeiben nem szövödték volna szerelmek, sőt házasságok. Csakhogy ez a réteg sokáig nem volt téma. S amikor az lett, a novellák, regények és színdarabok nem a konfliktust állították a cselekmény középpontjába, hanem a megértést és a békét. Olykor ezt kicsit rózsaszínű felhőkbe burkolva, mint a világ változásának politikai diadalát. Pedig csak az történt, hogy nem törődtek a különbséggel, akik egymás vonzásába kerültek. S valószínűleg korábban sem törődtek vele. Ez oly természetes volt, hogy az irodalom figyelemre se méltatta.

A *Feketeszáru cseresznye* romantikája azonban korántsem múlt el. Minduntalan feltűnik valahol, dalokban, érzelmesen megírott történetekben, s időnként a valóságban, az életben is.

\*

A január hatodiki diktatúra sajtótörvényének első paragrafus kimondta, hogy: a sajtó szabad. Aztán hatvan paragrafus sorolta fel a korlátozásokat s az előzetes cenzúrát, úgyhogy a rendszer bármikor elkobozhatta az újságokat. Ezzel a jogával gyakran élt is. Harmadszori elkobzás után a lap megszűnt. Ilyenkor új címmel jelenhetett meg. Jellemző volt a harmincas években a *Jež – Sün* – című belgrádi satirikus hetilap esete, amely a betiltás után *Ošišani Jež* – *Megnyírt Sün* – címmel indult meg újra, amin az egész ország nevetett.

A vajdasági magyar lapokra árgus szemmel nézett a rendszer nem egy helyi szerve a rendőrségtől kezdve az ügyészségig, amely az előzetes cenzúrát végezte. Az elkobzás meg a betiltás Damoklész-kardja lebegett szüntelenül a magyar újságok fölött. A négy magyar napilapból hármat többszöri elkobzás után betiltottak, úgyhogy csak új címeikkel indulhattak újra. A szabadkai *Bácsmegeyi Napló*-ból *Napló* lett, az újvidéki *Délbácskából* *Reggeli Újság*, a zombori *Frisz Újság*-ból *Új Hírek*. A becskerekai *Torontál* még a diktatúra előtt vette fel a *Híradó* nevet. Ismertebb, illetve olvasottabb hetilap volt a *Sentai Hírlap* s a *Sombori Újság*.

Így: Z helyett S-sel mind a kettő. A helységneveket ugyanis az impériumváltozás után csak új változatokban volt szabad leírni, magyar szövegben is. Nagybecskerek előbb Veliki Bečkerek lett a magyar lapokban, majd Petar Karadorđević emlékére Petrovgrad.

A két legnagyobb példányszámban megjelenő napilap nem volt csupán tájékoztatósi közlöny. Irodalom, képzőművészet és színház is szorosan hozzátartozott az újságok kultúrpolitikájához. A *Napló* nem elégedett meg a vajdasági magyar irodalom népszerűsítésével. Kosztolányi, Karinthy minden írása másodközlésben jelent meg a hasábjain, s rajtuk kívül a nyugatosok legtöbbszörének

verse és novellája is. A kitűnő újságírógárda cikkein kívül ez biztosította a vidék igényeit messze meghaladó színvonalát. A jugoszláviai magyar irodalom indulásának a *Napló* adta a legerősebb lökést. Irodalmi szerkesztője kezdetben Dettre János volt, aki Szegedről emigrált mint az őszirózsás forradalom főispánja, majd Haraszi Sándor, a Pécsről jött 'kommunista, aki a diktatúráig a Szabadkán megjelent *Szervezett Munkás*nak is kultúrpolitikai szerkesztője volt, s a kitűnő magyarsággal írt vezércikkek szerzőjével, Vasa Bogdanovval egy modern hangvételű baloldali irodalom szervezője.

A *Napló* liberális szellemével szemben a *Reggeli Újság* konzervatívabb szemlélete főként a falusi olvasók igényéhez igazodott, s így nyitottabb, gyakran kozmopolita légkört árasztó szabadkai laptársával szemben a röghözkötöttség magatartását vállalta. Hogy katolikus körök is a maguk lapjának tekintették, elsősorban ezzel magyarázható. Nívója szerényebb volt, kevésbé nagyvilági, mint a *Napló*é.

A jugoszláviai magyar irodalom további fejlődése, majd kibontakozása az első folyóirat, a *Vajdasági Írás* megszűnése után mégis itt ment végbe. A *Reggeli Újság* munkatársai között is voltak emigránsok – például Fekete Lajos és Csuka Zoltán – s épp ők készítették elő Senteleky Kornél irodalmi honfoglalását a lap mellékletében, a *Mi Irodalmunkban*. A szerkesztőnek természetesen nem voltak kizárólagossági elvei, így kommunisták, többek között Somogyi Pál és Laták István írásai ugyanúgy megjelentek itt, mint a többieké.

A jugoszláviai magyarság természetesen éppúgy nem volt homogén, mint az ország többi más nyelvű népe. Osztályokra tagozódott, világnézetben, ízlésben és igényben is megoszlott, ennél fogva egyik lapja sem lehetett monopolhelyzetben csak azért, mert magyar nyelven írták. S ez a körülmény mindenképpen e két napilap hasábjain jutott kifejezésre, hogy az erősen korlátozott szólásszabadságban se legyen a magyar sajtó az egyszólamúság unalmas kórusa. Időnként heves párbeszédre is sor került közöttük, azt az illúziót keltve, hogy legalább a közös nyelv határai között nincs akadálya szólásszabadságnak és különvéleménynek. És ugyanakkor mindkét lap a magyarság nemzeti érdekeit igyekezett szolgálni, ha ezt egymáshoz való viszonyukban időnként kétségbe is vonták. És minden egyéb különbözőségük ellenére egyben mégis egyformák voltak: a betiltás veszélyében.

A rendszer nem tette patikamérlegre közleményeiket. Egyrészt megelégedett a csöpögő lojalizmussal, amelyből a kényszerűség messzire búzlott, másrészt a legdurvábban kidobott mindent, ami a rendszerre nézve csak egy kicsit kritikusnak tetszett. A magasztalást elvárta, a bírálatot nem tűrte meg.

De azért a jelbeszéd, a sorok közötti írás mégiscsak megengedett őszintébb szavakat is, minthogy a cenzorok többsége, azonkívül, hogy magyarul tudott, nem volt éppen lángésznek mondható. A magyar újságírás nehéz helyzetének természetesen az olvasó is tudatában volt, megértette és méltányolta a törekvést, amely az ő nézeteit igyekezett kifejezni.

(Folytatjuk)